

A diferència de la lluita contra la immigració clandestina, existeixen alguns altres assumptes sobre els quals s'ha avançat més aviat poc, com ara, per exemple, la delimitació de la frontera marítima entre les Illes Canàries i el Marroc, o la reflexió sobre la relació de Ceuta i Melilla amb el seu entorn. Precisament, l'apartat que l'autor dedica a les ciutats autònomes, titulat «Ceuta y Melilla: contrabando, blanqueo y subvenciones», resulta particularment interessant i palesa l'extraordinari pes del narcotràfic, les ajudes públiques i el comerç informal en el context d'aquests espais fronterers de juxtaposició euroafricana. Factors com ara l'imminent desarmament aranzelari entre el Marroc i la UE l'any 2010, i la construcció de grans infraestructures com el nou port Tànger-Med, situen Ceuta i Melilla davant la imperiosa necessitat de redefinir el seu rol a la regió. Com assenyalava l'autor, sembla que «el porvenir de Ceuta y Melilla no pasa por refugiarse detrás de tres vallas sucesivas, sino por convertirse

en ciudades abiertas, en plataformas de servicios para el Rif» (p. 241).

A banda de les qüestions esmentades, el llibre també repassa aspectes com ara el paper desenvolupat per França en tant que tercer pilar de les relacions bilaterals hispanomarroquines, la sempre complexa i espinosa problemàtica del Sàhara Occidental o les relacions del regne marroquí amb els professionals de la comunicació. En definitiva, es tracta d'una obra que ens ajuda a entendre millor els confusos viratges produïts al llarg dels darrers anys en les relacions entre Espanya i el Marroc, nascuda de la ploma del primer periodista internacional que va entrevistar l'actual primer ministre marroquí, Driss Jettou, després del seu nomenament. Una font rigorosa. Sens dubte. Una veu autoritzada.

Xavier Ferrer Gallardo
 Universitat Autònoma de Barcelona
 Departament de Geografia
 Xavier.Ferrer.Gallardo@uab.cat

FERNÁNDEZ CHRISTLIEB, Pablo (2004).

El espíritu de la calle: Psicología política de la cultura cotidiana.

Barcelona: Anthropos, 124 p.

ISBN: 84-7658-700-7.

1. Que algú afirmi que «és l'espai qui pensa», no deixa de ser un regal per a la pròpia geografia: una sentència així és revolucionària fins i tot per la ciència que aquí ens convoca. Més enllà d'això, *pensar* que «l'espai pensa» és un exercici de modèstia: lluny de la creença en una suposada consciència individual, generadora de coneixement original, dir que «l'espai pensa» és, en altres paraules, afirmar que el coneixement és col·lectiu, a desgrat d'aquells qui voldrien privatitzar-lo. Si, a més, l'afirmació prové de la «perifèria» —ara que el moviment geogràfic es disposa a ser centrfúg—, amb més motiu encara donem la benvinguda a la metàfora de la fortuna. Obrir les finestres del pensament

geogràfic, deixar que l'aire es renovi i esperar, finalment, que «l'esperit del carrer» firmi acte de presència, aquesta seria una possible lectura del llibre. Amb tot, no només escrivim per ressaltar una idea que, de ben segur, alguna ment enrocada trobarà desmesurada; si comentem el llibre que ara ens preocupa és perquè, en primer terme, ens sembla que permet obrir una nova via per pensar la geografia —hi podríem afegir: per pensar com pensa la geografia—; també, i de passada, per acostar-nos a una altra disciplina com és la psicologia social, de qui Pablo Fernández n'és un dels portaveus. Finalment, per la potència literària i metafòrica d'un pensament fet d'imatges que, en verbalitzar-les, no

només publica un coneixement —per tant, el fa públic o el *polititza*, com diria el seu autor—, sinó que també crea noves realitats. Que després un les habiti o no, ja no és problema nostre.

2. Evidentment, no és «l'espai qui pensa»: això és tan sols la realitat d'una metàfora, que no per això és menys real. L'espai que pensa és també, en el llibre de Pablo Fernández, «l'esperit del carrer» o «la memòria col·lectiva»; més popularment: la societat civil. Des dels grecs fins a l'actualitat, des de la plaça pública fins a la pròpia corporalitat, Pablo Fernández recorre la metàfora de l'esperit, que és el pensar comú, la memòria col·lectiva inscrita espacialment: «Todo lo que [se trata] de argumentar es muy poco, concretamente, que el espíritu colectivo piensa y siente mediante espacios, por lo que éstos deben entenderse como verdícas personas colectivas que se mueven, no entre lo consciente y lo inconsciente, ni entre lo racional y lo personal, ni entre lo social y lo individual, sino entre lo público y lo privado» (p. 37). Quins són aquests «espais que pensen», organitzats segons una lògica pública, privada, o totes a la vegada? Són, en primer terme, espais de comunicació —si és que existeix algun espai que res no comunicui—; emplaçaments de la memòria col·lectiva: la plaça i el carrer; el carrer que construeix la casa; la casa que surt al cafè; el cafè que ascendeix al parlament. Després, reemplaçaments i desplaçaments: del parlament al *water closed* (WC); finalment, l'últim lloc de reunió: l'individu i la seva corporalitat.

La qüestió és, segons Pablo Fernández, que alguna cosa hem perdut en aquest moviment ascendent —més tard desplaçament—: en primer lloc, hem perdut la comunicació, substituïda ara per la informació; en segon lloc, l'àmbit del que és públic ha estat progressivament minimitzat o privatitzat. D'aquí que sigui necessari recuperar espais per pensar; més concretament: per pensar en comú, és a

dir, per *comunicar*. I d'aquí també sorgeix la urgència de *polititzar*, és a dir, de fer públic allò que és privat.

En un moment en el qual el poder corromp, dia si dia també, la informació —no en va ens trobem a la societat de la informació—, és hora de contrarestar la tendència dominant per mitjà de la política que és, com apunta l'autor, «[...] sacar las cosas a la ciudad» (p. 90). «[...] la política —continua Pablo Fernández— es el arte de las verdades confrontadas, encontradas, que se encuentran y conversan de sus cosas, merced a lo cual se crea el conocimiento o el espíritu, que sale volando hacia la publicación, hacia las calles: merced a lo cual lo privado se hace público» (p. 89). Per dur a terme la política, convé «col·lectivitzar» —si se'n permet l'expressió— els espais ocupats a poc a poc per la raó privada de la informació: introduir de nou la comunicació o l'esperit col·lectiu; encara més: que l'esperit del carrer envaeixi els espais privatitzats. Que els cossos expressin en paraules allò que la imaginació conté; que les cases distribuïxin de nou els seus espais, a fi de facilitar-ne la comunicació, la compartició comuna: «concederle a la casa —escriu l'autor en to heideggerià— un claro». Més tard, que «la casa se'n vagi al cafè», i, des d'aquest, que de nou se surti al carrer: «politizar las ideas es precisamente publicarlas: escribir, actuar, construir, protagonizar» (p. 98). Finalment, tornar a situar la plaça al centre de la vida pública: «De cualquier manera, politizar en este espacio significa llevar las ideas que trahuman por la ciudad hacia el centro, el corazón, a la plaza pública, donde, para que quepan, adoptan formas muy concentradas, en muy pocas palabras y muy pocas imágenes, pero suficientemente contundentes: en la plaza pública las razones se convierten en *presencias*, en la acumulación compacta de gente que, con gritos y pancartas, hace exigencias simples de honestidad, igualdad, libertad, paz, educación, salario o cualquier otra cosa

que se le haya quitado» (p. 101). D'on es desprèn que «polititzar és reunir» o ajuntar cultura i política, públic i privat. Polititzar és, per acabar, la tasca de tenir alguna cosa per dir, a més de saber-la comunicar; sobretot, és l'exercici de fer-se escoltar. Per assolir-ho, hi afegeix l'autor, és necessari saber persuadir, que és on intervé la ironia: «La ironía funda, por encima de los espacios privado y público, un tercer espacio, distinto, un espacio común, el *lugar común revistido*, tan público que le cabe hasta lo privado, donde todos los pensamientos y sentimientos del espíritu colectivo pueden deambular y comunicarse sin restricciones. [...] El papel de la ironía, que es el de la politización, es inaugurar espacios de comunicación donde puedan ser dialogadas y discutidas todas las diferencias de la pluralidad» (p. 116-117).

3. Per bé o per mal, situem el llibre en aquest nou esperit de l'època que és la dita *postmoderna*. No només per l'ús de la ironia com a estratègia de la política —i que nosaltres jutgem insuficientment—, sinó, sobretot, per la mateixa arquitectura del llibre, és a dir: per l'ús del llenguatge. De tota manera, convé ressaltar dos aspectes respecte a això: en primer lloc, la dissolució dels límits entre llenguatge, pensament i realitat; dissolució advertida des del començament pel mateix autor per mitjà d'una citació de Ch. S. Peirce que diu: «[...] debemos decir que nosotros estamos en el pensamiento, y no que el pensamiento está en nosotros»; o també, però allò que aquí ens interessa més, dissolució recollida i sintetitzada, com segueix: «Ello no significa que el pensamiento sea una cosa material, sino algo mejor: que el espacio es totalmente simbólico» (p. 7). En efecte, en el llibre de Pablo Fernández, realitat, llenguatge i pensament s'hi confonen o, com a mínim, s'hi troben mútuament imbricats, per no dir que el llenguatge construeix la realitat. D'aquí ve l'ús abundant de metàfores, que no són

recursos del llenguatge, sinó de la realitat: «Para empezar, puede decirse que la ciudad es una memoria, pero esto no es metáfora: la ciudad no es una metáfora, sino que la metáfora es una ciudad» (p. 3).

En segon lloc, podem afirmar que es tracta d'una obra postmoderna, en la mesura que, com a mínim, allò *que* es diu és igual d'important que la manera *com* es diu; en altres paraules: ètica i estètica es troben complementades. Això, sens dubte, forma part de la idea de *polititzar* de l'autor, per a qui, com veïem, l'exercici polític consisteix en part a *fer-se escoltar*, i això implica l'ús d'una retòrica de la persuasió i la seducció. Però també caldria afegir-hi certa idea d'allò que entenem per enunciat científic, que, per Pablo Fernández, més que tenir un significat verídic, ha de ser versemblant: ha de convèncer; per fer-ho, s'ha de posar en funcionament la potència evocadora del llenguatge: la transformació d'imatges en paraules o el desplaçament des del pensament privat fins al llenguatge públic, que és, en última instància, de nou *polititzar* el pensament: retornar-lo allà d'on prové, a l'esperit del carrer, que és l'espai: la geografia pensant. «En el pensamiento interior la misma lógica es estética. Y las ideas son correctas cuando a uno le gustan, que significa que valen por su estructura armónica, por su congruencia, ritmo, color, y dependiendo entonces de su estética, uno decide si son malas o feas, o buenas y hermosas, y entonces se convence de que tiene razón, se persuade de la idea. Persuadir es lo mismo que conocer, como ya lo sabían los retóres griegos, porque persuadir es hacer que algo valga como real en un momento dado [...] Pero también fuera del individuo, en cualquier espacio, la persuasión radica en la estética de las imágenes» (p. 55-56).

Bernat Lladó Mas

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Geografia
bernat.llado@campus.uab.cat